

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Никифоренка Юрія Леонідовича на тему «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав», подане до захисту у спеціалізовану Вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Відкритість кордонів і спрощення процедур їх перетину зумовлює розширення туристичних, економічних, гуманітарних напрямів співпраці між державами, що актуалізує необхідність ефективної співпраці щодо переслідування осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Як наслідок, перейняття кримінального провадження як одну із форм міжнародного співробітництва активно застосовують у правозастосовній практиці, про що свідчать статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо міжнародноправового співробітництва в кримінальному провадженні, наведені дисертантом у дослідженні. Зокрема, у 2019 року компетентні органи України отримали 203 клопотання про перейняття кримінального провадження від іноземних установ, 2020 року – 366 клопотань, 2021 року – 388 клопотань, 2022 року – 125 клопотань. Компетентні органи України зверталися до інших держав з клопотаннями про перейняття кримінального провадження 2019 року 13 разів, 2020 року було направлено 5 клопотань, 2021 року – 6 клопотань, 2022 року – 8 клопотань.

Водночас, перейняття кримінального провадження є порівняно новим інститутом кримінального процесуального права, що вперше був закріплений у нормах Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України 2011 року. Унаслідок прийняття КПК України 2012 року відбулося вдосконалення нормативної регламентації кримінального провадження в порядку перейняття, зокрема щодо визначення підстав та умов перейняття кримінального провадження, допустимості отриманих фактичних даних, можливості застосування тримання під вартою до отримання запиту про перейняття. Однак поза увагою законодавця залишилися деякі питання правової регламентації

цього кримінального процесуального інституту, зокрема щодо можливості затримання особи під час вирішення питання про перейняття кримінального провадження, гарантування права на захист та визначення процесуальної форми прийняття рішення щодо перейняття чи відмови в перейнятті кримінального провадження тощо.

Не зважаючи на те, що вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів аналізованої форми міжнародного співробітництва здійснила низка вчених-процесуалістів, проте невирішеними залишилися ряд питань. Зокрема мова йде про сутність цього інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, визначення його місця серед інших форм міжнародного співробітництва, проблеми процесуальної форми перейняття кримінального провадження та допустимості доказів, отриманих до перейняття кримінального провадження. Відсутність правового регулювання вказаних питань створює проблеми при застосуванні досліджуваного інституту.

З огляду на це актуальність дисертаційного дослідження Никифоренка Ю. Л., спрямованого на розв'язання проблем інституту перейняття кримінального провадження від іноземних держав, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019) в рамках Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року).

У дисертації використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Зокрема в основу дослідження покладено наступні методи: історико-правовий, який дав змогу висвітлити етапи розвитку інституту перейняття кримінального провадження; діалектичний – використано під час аналізу всіх питань у динаміці, для виявлення їх взаємозв'язку та взаємозумовленості в межах вивчення об'єкта дослідження; формально-

юридичний – під час розгляду положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації порядку перейняття кримінального провадження від іноземних держав; формально-логічний та логіко-семантичний – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату інституту перейняття кримінального провадження; логіко-нормативний – для формулювання та обґрунтування змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства; порівняльно-правовий – застосовано для зіставлення поглядів учених, а також порівняння норм міжнародного права, законодавства України та кримінального процесуального законодавства іноземних країн (Естонії, Грузії, Молдови, Польщі) у межах предмета дослідження тощо.

У дисертаційному дослідженні висвітлено і вирішено низку теоретичних та практичних проблем інституту перейняття кримінального провадження від іноземних держав, сформульовано обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують, були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. *Вперше* розмежовано «приводи», «підстави» й «умови» перейняття кримінального провадження, доведено, що: *приводом* до початку кримінальних процесуальних правовідносин у формі перейняття є клопотання компетентного органу іноземної держави з необхідними додатками, *підставами* є фактичні дані, за наявності яких можуть здійснювати перейняття кримінального провадження, *умови* – це додаткові фактичні дані, які визначають доцільність здійснення цієї форми міжнародного співробітництва; аргументовано, що перейняття слід здійснювати лише в провадженнях щодо злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі; виявлено прогалину КПК України щодо забезпечення права знати про розгляд питання щодо перейняття кримінального провадження, у зв'язку з чим запропоновано доповнити КПК України

положенням щодо необхідності повідомлення особи про отримання щодо неї відповідного клопотання. Також *вперше* – встановлено, що в нормах Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах використано диференційований підхід під час визначення строків тимчасового арешту, за якого розрізняють строк тимчасового арешту, обумовлений отриманням клопотання про перейняття кримінального провадження, і строк тимчасового арешту, обумовлений отриманням матеріалів кримінального провадження.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у фахових виданнях України та були представлені у вигляді доповідей на міжнародних та міжвідомчих науково-практичних конференціях та круглих столах. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Таким чином дисертаційне дослідження Никифоренка Юрія Леонідовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Никифоренка Юрія Леонідовича не викликають жодних зауважень. Доведено, що «перейняття» і «передання» кримінального провадження – це відносно самостійні процесуальні форми міжнародного співробітництва, тож цілком логічною є пропозиція главу 45 КПК України перейменувати на «Перейняття та передання кримінального провадження». Сформульовано слушні пропозиції змін до п. 4 ч. 2 ст. 595 КПК України щодо того, що перейняття слід здійснювати лише в провадженнях щодо злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі, та інші пропозиції змін до законодавства оформлені належним чином та мають

теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки аналізу масиву нормативно-правових актів, у тому числі міжнародного характеру, законодавства інших країн (Естонії, Грузії, Молдови, Польщі), наукових праць в галузі кримінального процесу як вітчизняних так і зарубіжних вчених.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані і мета досягнута. Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і узагальнені в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– законотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок перейняття кримінального провадження від іноземних держав (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 18 липня 2023 року, вих.. № 46/03/114 ВР);

– правозастосовній діяльності адвокатів (акт Офісу Генерального прокурора від 5 липня 2023 року);

– науково-дослідній діяльності – під час підготовки науково-практичних і науково-методичних матеріалів, у науково-дослідній діяльності здобувачів вищої освіти академії (акт Національної академії внутрішніх справ від 13 червня 2023 року);

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін, підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Загальні засади міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні», «Міжнародні стандарти застосування заходів забезпечення кримінального провадження», 28 «Практика Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні» (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 червня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційна робота Никифоренка Юрія Леонідовича викладена українською мовою на 261 сторінці. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (221 найменувань) та додатків. Результати дослідження представлені у 4 додатках.

Мета дисертаційного дослідження визначена дисертантом досить лаконічно, чітко і вдало та полягає у: розв'язанні теоретичних, правових, практичних проблем інституту перейняття кримінального провадження від іноземних держав та формулюванні обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України. Відповідно до поставленої мети було чітко визначено та розкрито завдання дисертаційного дослідження.

У першому розділі автор послідовно розкриває генезис законодавчого регулювання та наукового дослідження інституту перейняття кримінального провадження. Також автор проводить ґрунтовний теоретичний аналіз юридичного змісту аналізованого інституту як однієї із форм міжнародного співробітництва.

Заслуговує на увагу запропонована дисертантом класифікація перейняття кримінального провадження на підставі таких критеріїв: залежно від обсягу міжнародного співробітництва – стандартне перейняття (перейняття лише матеріалів кримінального провадження) і перейняття як додаткова умова екстрадиції (передання особи разом з матеріалами кримінального провадження); залежно від правового зв'язку особи з державою – перейняття кримінального провадження щодо особи, яка є громадянином переймаючої держави, щодо іноземця чи особи без громадянства.

Слушною є аргументація автора щодо доцільності відмежування перейняття кримінального провадження від екстрадиції, визнання та виконання вироків судів іноземних держав чи міжнародної правової допомоги. Адже вони мають різний правовий зміст, і помилка у визначенні форми міжнародного співробітництва призводить до порушення принципів законності, правової визначеності та передбачуваності, що спричиняє порушення основоположних прав і свобод людини, зокрема права на свободу й особисту недоторканність.

У другому розділі здобувач дослідив правову процедуру перейняття кримінального провадження, а також підстави і порядок застосування запобіжного заходу під час перейняття кримінального провадження. Автором виокремлено етапи кримінального провадження в порядку перейняття: отримання від компетентного органу іноземної держави відповідного запиту; перевірка наявності підстав і вирішення питання про перейняття або відмову в перейнятті кримінального провадження; безпосереднє перейняття матеріалів та здійснення досудового розслідування; судовий розгляд.

Никифоренком Ю. Л. доведено, що приводом до початку кримінальних процесуальних правовідносин щодо перейняття Україною кримінального провадження є клопотання (запит) компетентного органу іноземної держави з необхідними додатками. Поруч з цим, автор аналізуючи та узагальнюючи положення КПК України (ч. 2 ст. 595, ч. 1 ст. 596) і положення ЄКПКС (ст. ст. 8, 10, 11) запропонував диференціювати сукупність обставин, за наявності яких кримінальне провадження може бути перейнято, на основні й додаткові. Поруч з цим доведено, що рішення про перейняття чи відмову в

переїнятті кримінального провадження необхідно оформляти вмотивованою постановою.

Заслуговує на увагу аргументація автора щодо хибності поглядів науковців, які стверджують, що застосування тримання під вартою можливе виключно у випадках, коли переїнято кримінальне провадження та розпочато досудове розслідування. В цій дискусії Никифоренко Ю. Л., спираючись на національне законодавство та міжнародні конвенції, ратифіковані Україною, доводить, що під час кримінального провадження у порядку переїняття тримання особи під вартою до отримання запиту про переїняття кримінального провадження є законним і виправданим заходом процесуального примусу.

У третьому розділі дисертаційного дослідження Никифоренко Ю. Л. розглядає питання допустимості доказів, отриманих до переїняття кримінального провадження від іноземних держав. У зв'язку з цим автором зосереджено увагу на особливому підході законодавця до визначення правил оцінки доказів, отриманих до переїняття кримінального провадження, та недопустимості доказів, отриманих з порушенням прав людини й основоположних свобод.

Слід погодитись з аргументацією здобувача про те, що недопустимими є докази, отримані до переїняття кримінального провадження з порушенням таких прав і свобод людини: 1) заборона катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи погрози застосування такого поводження; 2) право особи на захист, зокрема на професійну правничу допомогу; 3) право на відмову давати показання чи пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів; 4) право на повагу до приватного життя.

Цікавим є обґрунтування автора про недоцільність використання в ч. 2 ст. 598 КПК України одночасно термінів «порушення прав людини і основоположних свобод» та «порушення засад судочинства». У зв'язку з чим здобувачем запропоновано ч. 2 ст. 598 КПК України викласти в такій редакції: «відомості, які містяться в матеріалах, отриманих до переїняття кримінального провадження відповідним органом іншої держави на її території та згідно з її

законодавством, визнаються допустимими під час судового розгляду в Україні, якщо їх одержано з дотриманням прав людини й основоположних свобод»

У результаті проведеного дослідження здобувачем запропоновані та сформульовані й інші пропозиції щодо удосконалення чинного КПК України в контексті питань, що розглядалися.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Никифоренка Юрія Леонідовича на тему «Переїняття кримінального провадження від іноземних держав» як самостійного наукового дослідження актуальної, важливої для науки та практики проблеми.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження Никифоренка Ю. Л. на тему «Переїняття кримінального провадження від іноземних держав» слід використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. На с. 95 автор цитує позицію Комісії ЄС, відповідно до якої існує обґрунтована необхідність запровадження уніфікованої процедури передачі кримінальних справ між країнами Європейського Союзу з огляду на те, щоб виключити можливість одночасного здійснення кримінальних проваджень у двох або більше державах-членах.

Хотілося б знати думку дисертанта щодо того, які саме процедури мають бути уніфіковані під час переїняття кримінального провадження і як це має узгоджуватись з національним законодавством.

2. Із змісту дисертаційного дослідження вбачається наявність проблем притягнення до кримінальної відповідальності громадян України, щодо яких були перейняті матеріали кримінального провадження національними правоохоронними органами. Зокрема дисертант, аналізуючи правозастосовну практику, неодноразово (на сторінках 73-74; 160) зауважує, що в низці кримінальних проваджень, які були перейняті Україною від іноземних держав, доволі поширеною формою закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження на підставі п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України (не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення). У зв'язку з цим постає запитання: на якій підставі здійснено перейняття Україною кримінального провадження від іноземної держави, адже одна з умов здійснення перейняття передбачає, що особа, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, є громадянином України.

Під час публічного захисту дисертанту варто конкретизувати шляхи усунення виявлених ним проблем правозастосовної практики. Які, на його думку, можуть бути процесуальні запобіжники від можливого прийняття таких судових рішень у кримінальних провадженнях, що були перейняті від іноземних держав? Адже наведена судова практика є небезпечною, оскільки порушує засади верховенства права, законності та доступу до правосуддя (зокрема потерпілого) і формує недовіру до національних правоохоронних та судових органів з боку інших держав, які передають матеріали кримінального провадження.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Никифоренка Юрія Леонідовича на тему «Перейняття

відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем інституту перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

2. Дисертація Никифоренка Ю. Л. тему «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Никифоренко Юрій Леонідович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Ольга КУБАРЄВА

